

Vermoedelijk berust deze opzet op een wijziging van het plan tijdens de bouw. In het bestek immers wordt uitdrukkelijk omschreven, dat de aanbouw géén verdieping krijgt (blz. 116), terwijl deze toch aanwezig is en in materiaal en detaillering overeenstemt met het overige werk van 1597. Wèl is zichtbaar, dat het muurwerk van de begane grond in verband is gemetseld met dat van de achtergevels, terwijl dat van de verdieping daar koud tegenaan staat.

De verdieping was bereikbaar middels een sinds lang verdwenen spiltrap, welke heeft gestaan in de zuidoostelijke hoek van de gang achter de poort. Ook nu is in deze gang — zij 't op een ander punt in verband met de hier onder te brengen keukentjes — wederom een spiltrap aangebracht.

De archiefstukken zijn inmiddels overgebracht naar het gemeentearchief.

C.L.T.G.

LAZARUS-OF LASENBERG?

Eén van de mooiste en aantrekkelijkste landschappen in het Sticht is nog altijd de Soester Eng; een licht glooiend plateau, dat zich hoog en ver uitstrekt boven de huizen van het dorp. Langzaam maar zeker eist de nieuwbouw — bestaande uit éénvormige huizen en torenhoge flats — grote stukken bouwland van de aloude „Eynghé” voor zich op.

Eeuwenlang was de Eng het hart van landbouwend Soest — nu nog maar voor een steeds kleiner wordend deel — waar in de wisselende seizoenen wordt gemest, geploegd, gezaaid en geoogst. Nu boren zich draglines en andere moderne graafwerktuigen in haar grond en verrijzen er na korte tijd huizen, die het fraaie uitzicht, dat éénmaal de Eng naar alle zijden bood totaal hebben veranderd, verminkt en naar onze smaak radicaal bedorven.

Aan de westzijde van de Eng verheft zich op haar hellingen een berg, de Lazarusberg, zoals er vroeger meer bergen of liever gezegd „bergnamen” voor verhogingen op de Eng voorkwamen, o.a. Steenberg, een heuvel die in de huidige bebouwing van het villadorp Soestdijk is opgegaan. Het Enger- of Nengerbergje, een praehistorische grafheuvel, is in de bezettingsjaren geslecht.

De Lazarusberg stond vroeger hoog in het land; een vast punt in het landschap, waar velen hun weg naar richtten, want in oude tijden liep langs zijn voet de Postweg naar Hilversum — nu de Beetzlaan. Een deel van deze oude Postweg, gelegen achter het paleis Soestdijk wordt door bejaarde Soestenaren de Grauwe Steeg of de Hessenweg genoemd. Nu ligt de berg — als wij deze benaming voor deze heuvel mogen blijven gebruiken — verscholen tussen de huizen van het villadorp Soestdijk. Zijn flanken zijn volgebouwd met riantelandhuizen en kleine villa's, die het fraaie uitzicht, dat men éénmaal

vanaf zijn top had, naar alle zijden volkomen belemmeren. De Lazarusberg ligt 29 meter boven A.P. en het uitzicht was er groots en wijds.

Maar laten wij de schrijver J. Knoppers, uit Soestdijk afkomstig, hierover eens aan het woord, toen hij in 1912, de Lazarusberg en zijn omgeving beschreef.

Heerlijk is hier het vergezicht. Daar in het verschiet begrenzen de wateren van de Zuiderzee de vruchtbare polderlanden van Eemnes en Bunschoten; meer rechts heft de slanke Lieve-Vrouwentoren van Amersfoort zijn spits ten hemel; ginds aan de voet der stichtse heuvels snelt „langs zijn tweelingslijn een vurige salamander” (bedoeld is de spoorlijn Amersfoort-Utrecht) tussen de blonde duinen door en daar over de groene dreven van Ewijkshoeve ver-toont zich de utrechtse Dom. Meer nabij dan dit alles weidt de blik met welgevallen over de vruchtbare bouwlanden van de Eng; de schilderachtige buurt Het Hart en Hees, het lage Soester Veen en de uitgestrekte bossen van Pijnenburg en Hooge Vuursche.

Toen — nog een onbelemmerd uitzicht vanaf de Lazarusberg naar alle kanten over het wijde landschap; een halve eeuw later — nu — ligt de berg versholten tussen een huizenzee en ontdekt men van verre nauwelijks of in het geheel niet meer zijn kaal geworden kruin. Bomen sierden eenmaal de top; dennebomen en enkele forse eikebomen; van verre in het toen nog open landschap al zichtbaar. In de jaren 1940/45 sneuvelde vele van die bomen roemloos en werden zij opgestookt in primitieve potkacheltjes, die dienden om ons te verwarmen en het karige maal te bereiden. Een paar eikebomen overleefden de bezettingstijd en zijn eenzaam achtergebleven op de van zijn tooi beroofde Lazarusberg.

Of de Lazarusberg een natuurlijke of een door mensenhand opgeworpen hoogte is, is ons niet bekend. Daarnaast is nog nooit een onderzoek ingesteld. Volgens geologen is de Eng, waarvan de Lazarusberg deel uitmaakt, een achtergebleven stuwwal, ontstaan in de ijstijd, tienduizende jaren geleden toen van uit Scandinavië de gletsers over het noordelijk deel van Duitsland, Nederland en Engeland kwamen geschoven, daarbij op vele plaatsen de grond voor zich uit stuwend. Zo'n stuwwal is de Eng, die door erosie in de loop der tijden zijn mooi afgeronde vorm verkreeg. De berg heeft wel een eigenaardige vorm, maar is zo onmiskenbaar met het landschap één geheel, dat uiterlijk niet meer is te zien of de verhoging inderdaad door een natuurlijke oorsprong is gevormd. Geologen zouden hier de oplossing kunnen brengen.

Eigenlijk heet de berg niet „Lazarusberg”, maar „Lasenberg”. Tot in het begin van de vorige eeuw vinden wij in oude stukken de benaming „Lasenberg” voorkomen. Zo b.v. in 1703, op de Lyst van Bijenhouders onder den Geregte van Soest staand: „Peter Baukesen Eygenaer van een bijstede staand aant land Lasenberg, bruijckster Grietje Huyberts” 1).

In een uittreksel van een boedelscheiding van Willem Peter van

1) Oud-Archief gemeente Soest.

Roomen en Jannetje Theunisse van Dorresteyn, op 2 mei 1775, onder de titel bezittingen: „Een schepel off 200 roede bouwland met een heg hakhout gelegen op den Eng aan Lasenberg tegens het hert”. Met „Het Hert” wordt hier de buurtschap Het Hart bedoeld. „Hart” hier in de betekenis van harde onvruchtbare grond.

Men schijnt in de vorige eeuw de aanduiding Lasenberg een onbegrijpelijke naam gevonden te hebben en er „Lazarusberg” van gemaakt te hebben. Een duidelijk voorbeeld van volksetymologie.

Waar de benaming „Lasenberg” vandaan komt of wat de betekenis van dit woord is, staat evenmin vast. Elders in Nederland komt de naam niet voor. In Mecklenburg (Duitsland) in de buurt van het dorpje Grobow ligt een hoogte, die „De Lasen” heet. Met Lazarus heeft de Soester heuvel niets te maken, noch met melaatsheid (lepra) of dronkenschap. Het element „lase” is behalve dan te Soest, in de nederlandse toponymie niet bekend. In Duitsland treffen wij een element „las” in de betekenis van „droog” aan, dit is eerder bij wateren moerasnamen te verwachten dan bij bergnamen. Het angelsaksische laes = weide, dat echter schijnt te corresponderen met ons element „laar” = open plein in een dorp of bos, komt evenmin in aanmerking. ²⁾

Volksoverleveringen met betrekking tot de Lazarus- of Lasenberg zijn nog wel bekend, hoewel aan de geloofwaardigheid van deze verhalen moet worden getwijfeld. Hoogbejaarde Soestenaren, die de oude berg in hun jeugd nog in zijn oude gedaante hebben gekend en het waas van geheimzinnigheid, die de heuvel omhulde nog hebben aangevoeld, vertelden, dat in de nabijheid van de berg, vroeger, welke tijd wisten zij niet, een kamp moet hebben gelegen, waar zieken naar toe werden gebracht. Het was in de tijd toen er een cholera-epidemie onder de mensen heerste en de lijdens hieraan werden afgezonderd. In officiële stukken of andere bescheiden vonden wij hieromtrent niets.

Een andere, evenmin geloofwaardige overlevering, zonder enig bewijs, wil, dat tijdens de bouw van de bekende pyramide van Austerlitz in 1804, zieke franse en bataafse soldaten die bij de bouw te werk waren gesteld, naar een ziekenlager of lazaret te Soest werden gebracht. Dit lazaret zou gelegen hebben in de nabijheid van de Lazarusberg.

Weer anderen zijn van mening, dat op deze heuvel lang geleden, de galg zou hebben gestaan en mensenheden de galgenberg zouden hebben opgeworpen. Hoewel uiterlijk de Lazarusberg, wanneer men de bebossing als van latere datum beschouwt, wel iets van een galgenberg weg heeft, is hierover niets bekend.

Misdadigers werden in Baarn op de Brink terechtgesteld. In 1701 werd er b.v. een Duitser onthoofd. Hij onderging dit vonnis omdat hij in Eemnes een moord had begaan. De galg stond buiten het dorp (Baarn) aan de Hooge Vuursche; komende van Baarn en gaande in

²⁾ Mededelingen gedaan door Kon. Ned. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

de richting Hilversum, links, tegenover de oude herberg „De Roskam”. De hoge ambachtsheren waren in het bezit van het halsrecht. Zij waren in feite onbeperkte heersers in hun rechtsgebied en konden doodvonnissen uitspreken en doen uitvoeren.

De eerste „Hooge Ambachtsheer” over Baarn, Soest, de beide Eemnessen en Eembrugge was de stadhouder-koning Willem III, die in 1674 voor die dorpen een gezamenlijke rechtbank instelde. Of voor genoemd jaar te Soest doodvonnissen ten uitvoer werden gelegd, door middel van „den koorde” is ons niet bekend. Evenmin weten wij of de Lazarus- of Lasenberg als gerichtswaard fungeerde waar het vonnis werd voltrokken.

Voor 1922 behoorde de Lazarusberg in eigendom toe aan de koninklijke domeinen te Soestdijk. Op 22 februari 1922 werd dit terrein voor f 7000,— eigendom van de gemeente Soest. In de officiële koopakte staat vermeld:

Een perceel Dennenbosch, gelegen onder Soest bij het Kadaster dier gemeente bekend in Sectie H onder nommer 174 groot ACHT EN DERTIG Aren ZEVENTIG Centiareen.

Als bijzondere noot in de voorwaarden wordt deze passage opgenomen:

De gemeente Soest is verplicht het gekochte perceel als dennenbosch te laten bestaan, zoodat zij geen boomen mag rooien of vellen, zoolang zulks vanwege afsterven of andere reden niet noodig is geworden, terwijl voor de afgestorven of om andere reden verwijderde boomen andere in de plaats moeten worden gesteld, zoodat het geheel als natuurmonument gehandhaafd blijft.

Vroeger domineerde de Lazarusberg in het landschap. Ver in de wijde omtrek was zijn silhouet reeds zichtbaar. Nu ligt de berg verdoken en verscholen achter de huizen. En met de onzichtbaar geworden berg verdwenen alle sagen en legenden die over hem verteld werden. Ook de meuzelmannekes — korengeesten — verdwenen, daar zij zich in de nabijheid van de mensen niet meer op hun gemak gevoelden. Altijd hadden zij in het koren gewoond, dat rondom de Lazarusberg werd verbouwd. Werd het gemaaid en door de boeren aan schoven gezet, dan vluchten de meuzelmannekes naar het binnenste van de berg en hielden zich daar verborgen gedurende de lange winter. Pas wanneer het weer voorjaar werd, kwamen zij uit hun schuilhoeken te voorschijn en zochten zij het koren weer op, dat dan al zo hoog stond, dat zij zich konden verbergen voor de altijd nieuwsgierige mensen, die hun rust verstoorde.

E. HEUPERS

NIEUWE PUBLICATIES

F. Ketner, Oorkondenboek van het Sticht Utrecht, deel V, 1e en 2e stuk. 's Gravenh. 1959. 1e stuk: XXXIX en 280 blz., 2e stuk: blz. 281-637.

In het Maandblad van april 1955 werd het, eveneens in twee stukken verdeelde vierde deel van het Oorkondenboek van het Sticht Utrecht aangekondigd. De beide stukken van het nu verschenen vijfde en laatste deel omvatten de jaren 1291-1301. Zij geven de volledige tekst van 564 oorkonden,